

УДК 811.111'255.4=161.2'282

**МОВА ЯК РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВЛАДИ:
ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ РЕГІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТІВ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКИМИ ДІАЛЕКТАМИ
(на матеріалі роману З. Сміт “Білі зуби” та його перекладів)**

Тетяна Дитина

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна
e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net*

Досліджено вплив регіональних варіантів мови персонажів англomовного постколоніального роману “Білі зуби” на центральне чи периферійне розташування цих персонажів у ієрархії соціальної влади. Простежено зміну їхньої соціальної позиції в перекладному тексті через застосування перекладацьких стратегій. На основі аналізу двох фрагментів тексту оригіналу та їхніх різномовних перекладів підтверджено гіпотезу, що одомашнення як переважна стратегія перекладу призводить до зміщення соціальної влади персонажів.

Ключові слова: постколоніальний роман, переклад, одомашнення, регіональні варіанти англійської мови, карибська англійська мова, українські діалекти.

**“Ми – люди перекладені”
Салман Рушді**

Для постколоніальної теорії одними із ключових є поняття центру та периферії, а художня постколоніальна література ставить метою опротестувати розподіл влади між імперією та колонією. Стаття досліджує використання мови, властивої для представників певних іммігрантських чи соціальних груп для підважування владної ієрархії, і зокрема, зміни, яких зазнає встановлений автором розподіл влади в перекладі.

Завдання розвідки – розглянути способи репрезентації іншості, до яких вдаються українські перекладачі в роботі з постколоніальною літературою. Інше завдання – визначити доцільність стратегій одомашнення та очуження в перекладі постколоніального роману.

Матеріал дослідження – роман “Білі зуби” (2000) британської письменниці Зеді Сміт та його український переклад (2009) Нани Куликової та Ростислава Семкова. Проаналізовано також приклади з російського (“Белые зубы”, 2005, перекладачі – Олеся Качанова, Марія Мельниченко) та польського перекладів (“Białe zęby”, 2011, перекладач – Збігнєв Батко).

“Білі зуби” – твір про іммігрантів у столиці колишньої Британської імперії Лондоні. Авторка показує не лише стосунки прибульців із панівною нацією, але й взаємини між різними поколіннями іммігрантських родин. Серед способів, якими вона натякає на зміщення центру соціальної влади, використовуються регіональні варіанти та міські соціолекти англійської мови, якими розмовляють герої роману – мешканці Лондона. З одного боку, звучання

індійського, карибського чи південноафриканського варіантів англійської мови в самому центрі імперії, їхнє застосування в постколоніальній літературі разом із нормативною мовою – спроба опротестувати стереотип, що “королівська англійська” – єдиний носій мовного стандарту, спроба позбавити англійську мову її території через присутність там її різних колоніальних варіантів [5, с. 106]. З іншого боку, спосіб репрезентації цих регіональних варіантів у романі “Білі зуби” – доволі типовий, і англломовному читачеві не вартує зусиль здогадатися, якого походження чи кольору шкіри конкретний персонаж. Отже, мова в цьому романі виступає одночасно й засобом спротиву, й засобом характеристики дійових осіб.

До постколоніальної літератури часто застосовують метафору перекладу. Письменники здійснюють у певному сенсі переклад із колонізованих культур і мов на культуру і мову світового панування. Сучасне перекладознавство взяло цю метафору на озброєння і застосувало її до міжмовного перекладу. М. Тимочко стверджує, що “міжмовний літературний переклад служить *аналогом* постколоніального письма” [11, с. 20]. Г. Бгабга досліджує значення змішаного дискурсу колоніальних мігрантів для західної культури. На його думку, існує два варіанти: або мігранти залишаються незмінними, або вони інтегруються в нову культуру [6]. Така дихотомія нагадує перекладознавчу опозицію одомашнення-очуження. Відштовхуючись від цього, видається можливим порівняти “перекладацькі стратегії” оригінальних постколоніальних авторів із знахідками їхніх перекладачів українською.

Стратегії одомашнення і очуження поляризував Л. Венуті услід за Ф. Шлеєрмахером. Одомашнення – це “етноцентричне наближення іноземного тексту до культурних цінностей цільової мови” [12, с. 20]. Результатом такого перекладу стає текст, у якому чужість вихідного твору зведено до мінімуму, а автор оригіналу, за словами Шлеєрмахера, максимально наближається до читача [10]. А. Берман назвав такий підхід “негативною аналітикою” [8, с. 149] і вважав, що добрим перекладом є той, який тяжіє до обмеження власної етноцентричності. Перекладознавці погоджуються, що з погляду постколоніальності одомашнення несе згубний вплив на передачу думки оригінального тексту. Воно породжує імперіалістичні або дискримінаційні погляди, в той час як очуження сприяє міжкультурному розумінню, а отже, є бажаною стратегією перекладу. За допомогою неї читач піднімається до автора, а переклад “реєструє мовні і культурні відмінності вихідного тексту, відправляючи читача за кордон” [12, с. 20].

Щодо відтворення територіальних та соціальних діалектів у радянському перекладознавстві та в українській традиції художнього перекладу зокрема, виробилося кілька поглядів. За В. Комісаровим, при застосуванні соціального діалекту для характеристики персонажів, не варто розглядати кожен маркований елемент окремо, а треба увести в текст кілька одиниць визначеного соціального діалекту для створення відповідного образу. З іншого боку, якщо діалектом написано увесь твір, то в перекладі краще послуговуватися стандартною мовою [2, с. 216]. В. Коптілов називав вживання територіальних діалектів у перекладі локальною стилізацією, соціальних діалектів – індивідуалізуючою стилізацією [3], хоча він і не схвалював їхнього надуживання. Г. Кочур наводив приклад перекладів Миколи Лукаша із Гарсія Лорки, де той відтворив галісійський діалект елементами із західноукраїнських говірок. “Не якогось одного діалекту, – такого завдання він собі не ставив. Тому один львівський критик у приватному листі до мене й робив перекладачеві закиди діалектичного характеру, відзначаючи строкатість мови. Але таку неузгодженість може помітити тільки особливо тонкий знавець усіх говірок, а для звичайного читача вірш звучить і цілком природно, і водночас незвично – як і оригінал для іспанського читача” [4, с. 205].

Британська дослідниця М. Пертегела виділяє кілька способів передачі діалектів цільовою мовою [9]: за допомогою компіляції діалектів, псевдо-діалекту, паралельного діалекту, локалізації та стандартизації. А. Галас перевіряє їхнє застосування в українських перекладах і додає ще один спосіб: компенсація просторіччям. Однак при цьому українські перекладачі не можуть уникнути суржику, і тому створюють штучні мовні конструкції, які “притягують до себе непотрібну увагу саме своєю неприродністю” [1, с. 196].

Кожен із запропонованих способів перекладу так чи інакше тяжіє до одомашнення, бо неминуче переносить персонажів у цільову культуру. Навіть метод стандартизації, за визначенням Венуті, буде одомашнювати переклад, бо стирає характерні для оригіналу мовні відхилення.

Розглянемо два фрагменти розмов між трьома персонажами роману “Білі зуби”, які належать до різних поколінь, мають різне походження і характеризуються різним мовленням. Гортенз Бовден – вісімдесятип’ятилітня уродженка Ямайки, яка емігрувала до колишньої метрополії і живе в Лондоні уже понад сорок років. Айрі Джонс – її онука, яка хоч і успадкувала темну шкіру своєї ямайської бабусі, але набагато більше інтегрована в лондонське суспільство 90-х років ХХ ст. Раян Топпс – чоловік середнього віку, корінний білошкірий лондонець походженням із робітників. Гортенз та Раян – затяті Свідки Єгови, які в досліджених діалогах намагаються повернути до своєї віри скептично налаштовану Айрі. Жоден із співрозмовників не має вищої освіти: Гортенз – через своє колоніальне походження, Раян, – найімовірніше, через фінансову неспроможність, Айрі – через свій шкільний вік.

Перший уривок – це телефонна розмова між трьома героями, коли бабуся та її помічник розбудили Айрі посеред ночі й переконують її кинути роботу на Маркуса Чалфена, який ставить експерименти на мишах, оскільки це суперечить переконанням Свідків Єгови. Вони також повідомляють Айрі, що збираються прийти на презентацію Чалфена, де той буде представляти свою “Мишу майбутнього” [13, с. 573–575; 14, с. 549–551; 15, с. 469–470; 16, с. 404]. Інший уривок – це діалог, який відбувається у квартирі Гортенз одразу після того, як Раян довідується про дату кінця світу. Він і Гортенз починають складати плани на останні роки і гаряче переконують Айрі покаятися, доки не пізно [13, с. 516–517; 14, с. 464–465; 15, с. 396–397; 16, с. 338–339].

Читач оригіналу з особливостей мовлення кожного з персонажів здатний безпомилково визначити його географічне походження та належність до соціального класу.

Гортенз Бовден

Англійська мова Гортенз Бовден у оригінальному романі характеризується особливостями, що проявляються у двох розглянутих фрагментах:

- Опускання звуку /h/, якщо він стоїть на початку слова: “*Only one of ‘im minions!’ protested Hortense. “Only one of ‘im frontline troops!’; De Lord giveth wid ‘im right hand and taketh away wid ‘im left.*”
- Регулярне вживання слів, характерних для певного варіанта англійської мови: *Irie? Pickney? You dere?; Cho! My grandmudder live to see one hundred-and-three.*
- Викривлена вимова певних голосних та дифтонгів англійської мови: *Don't tark to me, pickney, don't tark to me; We gwan sing hymns with Mrs. Dobson on de accordion, 'cos you kvan shif a piano all de way dere; let me tyake it in jus' a minute... It couldn't be any udder date, could it, Mr. Topps?*
- Вживання форми *is* дієслова “бути” з усіма особами: *I and I is bitterly disappointed.*

- Заміна англійських міжзубних звуків /θ/ та /ð/ відповідно звуками /t/ чи /d/: *I'm nat boddered by a little lack of food; I live dis century – I came into dis world in an eaart-quake at de very beginning; Praise de Lord!; on de accordion; all de way dere; grandmudder.*
- Редукування кінцевих приголосних: *My grandmudder live to see one hundred-and-three an de woman could skip rope till de day she keel over and drop col!; I tol'you I felt it in my bones; A little no-food don'frighten me; And we gat it all plan out nice, see?*
- Вимовляння закінчення –ing як in': *I'm tellin'you, Irie; stop messin'wid de Lord's beauteous creation.*
- Вживання об'єктної займенникової форми *me* замість суб'єктної *I*: *Me a survivor; Me gwan make it.*

Англомовний читач без труднощів розпізнає мовлення чорношкірого персонажа в цих особливостях вимови та слововживання, а в контексті лондонського мовного світу – упізнає ямайський варіант англійської мови, підвид карибської англійської. Соціолінгвіст Д. Кристал характеризує карибський варіант саме перетворенням монофтонгів на дифтонги та наголошенням другої частини дифтонгів, стиранням різниці між голосними /o/ та /a/, заміною міжзубних приголосних /θ/ та /ð/ зубними /d/ чи /t/, спрощенням приголосних клас-терів наприкінці слів, а також асиміляцією чи опусканням приголосних всередині слова [7, с. 345]. Звідси, мовлення Гортенз Бовден – типова ілюстрація говірки карибських іммігрантів, що живуть у Лондоні.

У перекладі Гортенз заговорила українською мовою, що також має певні особливості:

- Заміна голосного звуку /o/ на /y/: *І не губори до мене, дитятко, і не губори; Ми їх усіх пупередимо; ми будемо гулодувати, поки той чортвий чоловік не перестане си втручати у твуріння Бога; Я пружила ціле сторіччя – я врудилася на самому його пучатку в землетрус і я пубачу, як у його кінці другий землетрус зітре навіть слід гріха і зла.*
- Вимова деяких слів, не характерна для сучасної української мови: *Ми будем співати гимни із пані Добсон з акордеоном, бо туди фортеп'яна не затагнеш.*
- Вживання діалектної лексики: *Тільки удин з його жовнірів; ми си все файно спланували; Славайсу; якби вчасно переступила того шнурка, об який зашипорталась, і впала, і забилась.*
- Вживання частки –си окремо від дієслова: *І ми будемо гулодувати, поки той чортвий чоловік не перестане си втручати у твуріння Бога; Ти забуваєш, що я си народила в буротьбі.*
- Використання елементів суржика: *Шо, містер Топпс?; Моя баба жила сто три роки, і ше мугла би жити.*
- Заміна прислівникового закінчення /и/ на /o/: *Тільки удин з його мазунчиків; Я буду жити, скільки треба.*
- Вставляння архаїчної та книжної лексики: *Ну, Айрі Амброзія, будь мені свідком, когда я це кажу: я буду там; Бог дає правицею своєю, а лівицею відбирає; Вдягайтесь у Господні обладунки.*
- Вживання розмовних елементів: *дайте мені моментик.*

Очевидно, перекладачі шукали відповідника карибського варіанта й вирішили замінити його в перекладі сумішшю західноукраїнських діалектів. За наведеною класифікацією, це

стратегія одомашнення, втілена в заміні регіонального варіанта англійської мови компіляцією локальних діалектів. Проте в мові Гортенз діалектичні відхилення від нормативної української мови в поєднанні з висловами літературного характеру і одночасно із висловами надзвичайно неформальними не справляють враження автентичного мовлення: це і не діалект, і не суржик, і не літературна мова.

Крім того, в перекладі зміщено акценти розподілу соціальної влади. Гортенз, уродженка Кінгстона, яка прожила половину свого життя у столиці Ямайки, а іншу половину – у столиці імперії, в українському перекладі говорить наче неосвічена селячка із Західної України. Якщо в оригіналі вона репрезентує лише голос з імперської периферії (це нам намагається зацентувати авторка, вкладаючи в її уста карибську англійську), то в українському тексті до периферійності персонажа додається ще й меншовартість через наголошення на неосвіченості.

У перекладі цього твору російською мовою жодне з таких мовних відхилень не присутнє. Гортенз розмовляє дуже грамотною літературною російською, навіть там, де в оригіналі натяк на іншність:

Don't tark to me, pickney, don't tark to me. – Молчи, дєточка, молчи.

My grandmudder live to see one hundred-and-three an de woman could skip rope till de day she keel over and drop col'. Me gwan make it. – Подумаешь! Моя мать дожила до ста трех и до последних дней могла бы прыгать через скакалку. Так что я тоже доживу (в останньому прикладі ще й допущено недогляд: *grandmudder* (бабуся) перекладено як “мать”).

Цю мову вона пересипає ідіомами та сталими висловами, навіть якщо їх не було в оригіналі: *until dat hevil man stop messin' wid de Lord's beauteous creation — до тех пор, пока это исчадие ада не перестанет вмешиваться в дивные творения нашего Господа*. Час від часу проскакують дивні конструкції та вислови (*Я и я очень расстроены*), що сигналізують іншність персонажа, але загалом складається образ надзвичайно авторитетної, хоч і трохи маразматичної, старої інтелектуалки.

Аналогічна стратегія польського перекладача. За винятком кількох ненормативних вкраплень (*nie zataszczymy pianina, czuję to w kościach*) Гортенз розмовляє правильною польською мовою.

My mudder suffer to get me here – but she knew de true church and she make heffort to push me out in de mos' difficult circumstances so I could live to see that glory day. – Moja matka wiele się nacierpiała, wydając mnie na świat – ale wiedziała, co to prawdziwa wiara, i robiła, co mogła, żeby urodzić mnie w takich ciężkich warunkach, i żeby mogła dożyć tej wspaniałej chwili.

Сукупністю своїх рішень перекладачі на польську та на російську переміщують Гортенз Бовден просто в центр соціальної влади.

Айрі Джонс

Представниця третього покоління жінок Бовден, онука Гортенз Айрі Джонс розмовляє зі старшими за себе співрозмовниками загалом правильною англійською мовою. Молодий вік дівчини та її соціальне положення видають такі особливості:

- Вставлення у мову вульгарної і табуованої лексики: *Marcus Chalfen is simply trying to come up with some answers to shit like – shit like – cancer; Fuck you, Ryan.*
- Вдавання до цитат та ідіом, що походять із популярної культури: *I can assure you he ain't the devil incarnate; I'm not Darth Vader.*
- Вживання правильної англійської вимови і синтаксису: *Gran, when you go without elevens you get nauseous.*

Отже, англійська мова онуки дуже відрізняється від мови її бабусі. Вона наближається до стандартного варіанта англійської, поширеного у Великобританії. Це пояснюється тим, що Айрі народилася і виховувалася вже в Лондоні. Те, що вона походить зі змішаної англо-ямайської родини, можна зрозуміти хіба що з контексту, але дуже важко – з її мовлення. У розглянутих уривках Айрі ще зберігає видимість пошани і ввічливості, але у розмовах з однолітками у її мові ще більше сленгової та вульгарної лексики, як і відсилань до популярної культури.

Українська мова Айрі Джонс у перекладі характеризується:

- Вульгаризмами і табуованою лексикою: *Маркус Чалфен просто намагається знайти відповідь на таку херню, як рак. Та пішов ти нахрін, Раян.*
- Сленгізмами: *Окей; Ба, ти як зранку не поіси, то робишся така злюча, шо торба. Ти ж без хавки в житті більше трьох годин не сиділа.*
- Літературними висловами: *я вас можу запевнити, що він ніяка не інкарнація диявола; я не біснувата.*

Переклад мовлення Айрі відзначається такою ж амбівалентністю у доборі лексичних відповідників, як і переклад мовлення Гортенз. Разом із надзвичайно сильними вульгаризмами вживаються літературні вислови (*Та пішов ти нахрін, Раян, я не біснувата*), що, як наслідок, сильно маркує мову Айрі в перекладі. Зокрема, кількість сленгізмів у перекладі цього фрагмента незрівнянно вища, ніж в оригіналі. В цільового читача складається образ розв'язного та невихованого підлітка, а в оригіналі такого відчуття немає. Таку перекладацьку стратегію можна зарахувати до локалізації за Пертегелю, тобто ще одного способу одомашнення. Знову бачимо зсув на рівні соціальної організації: англійська Айрі – типова представниця лондонської молоді з емігрантських родин, а україномовна – підліток із неблагополучної родини і поганим вихованням.

Російські та польські перекладачі, відтворюючи особливості мови Айрі, знову обирають ідентичні стратегії – її мова в обох перекладах правильна та ідіоматична із вкрапленнями сленгізмів в особливо емоційних моментах:

Marcus Chalfen is simply trying to come up with some answers to shit like – shit like – cancer. – Маркус Чалфен просто пытається разобраться с такой чертовщиной, как рак. – Marcus Chalfen próbuje po prostu znaleźć lekarstwo na coś tak paskudnego jak rak.

Відтак, із мовлення Айрі Джонс у цих двох перекладах формується приблизно такий самий образ міської дівчинки-підлітка, як і в оригіналі, тобто соціальна ієрархія оригіналу не порушується.

Раян Топпс

Персонаж Раян Топпс належить до покоління поміж Гортенз та Айрі, колись у юності він навіть залицявся до Айріної матері. Раян – уродженець і вихованець Лондона, а саме північно-східного його передмістя. Його мова має такі особливості:

- Вдавання до високопарних фраз: *And thus you are made the secretary of the devil; The event will provide a platform for the Witness message, God help the heathen, Mrs. B., for the day is indeed at hand!; Surely more credit is due to the thorough scriptural study done by myself and my colleagues.*
- Вживання форми *is* дієслова “бути” з усіма особами: *thus is you yourself laid low.*
- Скорочення повного імені до ініціалів: *Mrs. B.*
- Опускання звуку /h/, особливо на початку допоміжних слів: *As I expected, since leaving us, she 'as joined the dark side.*

- Заміна міжзубних звуків /θ/ та /ð/ відповідно звуками /f/ чи /v/: *I'm not sure as to how much your bones had to do wiv it.*

Більшість цих особливостей вказують на типову говірку лондонських жителів [7, с. 326–327], окрім книжкових і високопарних висловів, які є особливістю ідіолекту Раяна Топпса.

В українському перекладі мовлення Раяна зазнало найбільших змін. Воно характеризується:

- Заміною голосного звуку /a/ звуком /o/: *бо день уже спровді на підході! Все так, як Бог виклов у своїй книзі Об'явлення. Він ніколи не плонував третього тисячоліття.*
- Штучними синтаксичними конструкціями: *мені треба ця стаття набраною, Я не знаю, наскільки ваш хребет має з цим до справи; Звісно, краще довіряти скрупульозному текстовому аналізу, виконаному мною і моїми колегами.*
- Русизмами: *бо день уже спровді на підході!; наступну я диктуватиму вам сходу.*

Усі ці зміни в перекладі відповідають методу заміни регіональних мовних відмінностей псевдодіалектами, коли перекладач створює вигаданий, невпізнаний діалект на основі матеріалу цільової мови. Такий підхід також укорінює переклад у цільову культуру і є підвидом одомашнення.

Фонетичні особливості мови Раяна не притаманні жодному регіональному чи соціальному діалекту української мови. Можна припустити, що саме так перекладачі намагалися компенсувати характерну вимову лондонської говірки та кокні, в якій відкриті голосні (як-от /a/, /ei/, /ai/, /au/) часто замінюються закритими (/o/, /ou/, /oi/). Але буквальне перенесення таких змін в українську мову змушує цільових читачів припустити, що в персонажа щонайменше дефект дикції. А кострубаті синтаксичні конструкції та русизми вказують на те, що для мовця українська мова не є рідною. Через такі зміни Раян Топпс із корінного лондонця перетворився на людину без географічного походження і без рідної мови. У соціальній ієрархії оригіналу Раян займає проміжну позицію між Гортенз та Айрі, однак в українському перекладі ця позиція зміщується на периферію.

Російською мовою в перекладі Качанової та Мельниченко, як і польською в перекладі Батка, Раян Топпс володіє бездоганно, висловлюється граматично правильно та чітко вимовляє усі звуки, і загалом справляє враження освіченого і вченого молодика:

I'm not sure as to how much your bones had to do wiv it, Mrs. B. Surely more credit is due to the thorough scriptural study done by myself and my colleagues – Не знаю, миссис Б., какое отношение к этому имеет ваше нутро. Но благодаря тщательному текстологическому анализу, проведенному мной и моими коллегами... – Nie jestem pewien, czy pani kości mają z tym coś wspólnego, pani B. Na pewno więcej zawdzięczamy gruntownym badaniom Pisma Świętego, jakie przeprowadziłem wraz z kolegami...

Як бачимо, мова усіх трьох персонажів різного походження та різних поколінь в оригіналі радше типова для представників відповідного класу людей, а це допомагає читачеві оригіналу одразу ідентифікувати цих персонажів за їхнім віком та походженням. Український переклад дає можливість читачеві здогадатися про вік мовців, однак абсолютно спантеличує стосовно їхнього походження та соціального положення.

Форми ввічливості

Інший важливий аспект розподілу соціальної влади в розмові, що зазнає змін під впливом перекладацьких рішень, – вибір між формами однини чи множини другої особи

при звертанні. Англійська мова не розрізняє між фамільярною формою “ти” та пошанною “ви”, а тому можна припустити, що перекладачі у своїх рішеннях покладаються на норми ввічливості цільової культури.

Айрі, як наймолодша співрозмовниця, обирає між двома формами. До бабусі вона звертається на “ти” – це, зрештою, найпоширеніша форма звертання до членів родини в сучасній українській мові.

You've never gone without food for more than three hours in your life. You're eighty-five.
– *Ти ж без хавки в житті більше трьох годин не сиділа. А тобі вісімдесят п'ять.*

До Раяна Топпса обидві героїні звертаються по-різному. Гортенз – на “ви”: *A так, містер Топпс – але дайте мені моментик...* Такий перекладацький вибір спричинений присутнім у оригіналі звертанням не на ім'я, як це поширено між співрозмовниками різного віку в англійській культурі, а на прізвище: *Mr. Topps*. Звертаючись так до молодшого за себе Раяна, Гортенз сигналізує його соціальну вищість, яка тут переважає вищість вікову. Польська мова не має займенника, еквівалентного до “ви”, а тому перекладач мусить повторювати слова “*pan*” та “*pani*” удвічі частіше порівняно з оригіналом:

Calm yourself, Mrs. B. I am afraid your granddaughter is too far gone for us. – *Pani się uspokoi, pani B. Obawiam się, że pani wnuczka za bardzo się od nas oddaliła.*

What, Mr. Topps? Is it? Do you know? – *I so, panie Topps? Wie pan już?*

Так само, на “ви” і на прізвище, звертається до Айрі Раян, але цим він якимось дистанційноється від дівчини, щоб наголосити помилковість її переконань. Айрі таке ставлення драгує: *Припиніть називати мене міс Джонс, Раяне.* У польському перекладі він вживає виключно другу особу однини (*I w ten sposób jesteś sekretarką diabła*), а для підсилення контрасту називає дівчину *panno Jones*.

Сама вона називає Топпса виключно на ім'я, і тільки перекладацький вибір займенникової форми множини вказує на те, що Айрі виказує йому повагу, оскільки стилістичне забарвлення оригіналу на жодну повагу не натякає. А в особливо емоційних моментах, українськомовна Айрі переходить на “ти”:

Fuck you, Ryan. – *Та пішов ти нахрін, Раян.*

У цьому місці в російському перекладі виникає дисонанс, бо грубе висловлювання не цілком поєднується зі звертанням на “ви”, тому перекладач вдається до еліпсу: *Шли бы вы, Райан...* І навпаки, в польській мові, де особові займенники вживаються вкрай рідко, а особа сигналізується формою дієслова, додавання займенника “*ty*” ще більше підсилює неформальність звертання:

And you're going to let her do that, are you, Ryan? – *I ty do tego dopuścisz, Ryan?*

В оригіналі звертання персонажів одне до одного підкреслює соціальну ієрархію: Гортенз на маргінесі (звертається до Раяна на прізвище) – Раян посередині (звертається до Айрі на прізвище) – Айрі найближче до центру (звертається до обох на ім'я). Наявність у перекладачів вибору між фамільярним “ти” і шанобливим “ви”, з одного боку, підсилює розподіл влади між персонажами там, де він зафіксований звертанням на ім'я чи прізвище, а з іншого, спричиняє амбівалентність, бо залежно від тону розмови, примушує мовців переходити із “ти” на “ви”. У російському і польському перекладах ця соціальна ієрархія, подібно до українського, також порушується.

Тож, як засвідчує аналіз, одомашнення – переважна стратегія перекладачів з метою відтворення регіональних варіантів англійської мови. Однак у постколоніальному контексті такий підхід більше шкодить, аніж допомагає зрозуміти співвідношення влади в романі.

У тексті оригіналу, відповідно до різновиду англійської мови персонажів, їх можна розмістити на круговій діаграмі, де Айрі Джонс опиняється найближче до центру, Раян Топпс десь посередині із претензією на центральність, а Гортенз Бовден – на периферії. В українському перекладі ця динаміка змінюється, бо Айрі втрачає свою центральну позицію, а Раян разом із Гортенз переміщуються на периферію. Вдаючись до методів відтворення територіальних варіантів англійської мови різними українськими діалектами, перекладачі, зрештою, отримують ефект “одомашнення у квадраті”. Мало того, що персонаж переноситься в дійсність цільової культури, – на додачу ще й затирається ключова для постколоніальної літератури іншість. Усі персонажі розмовляють українською мовою, яка сигналізує не про їхнє походження з-поза меж країни (Гортенз) чи з метрополії (Раян), а про походження з українського села.

Якщо ж перекладач вирішує стандартизувати мову персонажів у перекладі, то опиняється перед ризиком мовленнєво гомогенізувати його з іншими персонажами. У польському, а також у російському перекладах усі персонажі однаковою мірою перебувають у центрі, хіба що Айрі з її молодіжним сленгом та фамільярністю трохи віддаляється від цього центру.

1. Галас А. Соціальна зумовленість розвитку перекладацьких стратегій / Анна Галас // Мова і суспільство. – Вип. 1. – 2010. – с. 189–198. 2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с. 3. Коптілов В. В. Першотвір і переклад / Коптілов В. В. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с. 4. Кочур Г. З творчої майстерні перекладача / Григорій Кочур // Література та переклад. Том 1. – Київ : Смолоскип, 2008. – 612 с. 5. Логвінов, І. І. Творчість франкомовних алжирських письменниць А. Джебар і Л. Себбар в аспекті маргінальних явищ літературного процесу [Текст] дисертації ... канд. філол. наук 10.01.04./ Логвінов Ігор Ігорович. – Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2007. – 211 арк. 6. Bhabha H. The Location of Culture / Homi K. Bhabha. – London and New York: Routledge, 1994. – 286 p. 7. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / David Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 490 p. 8. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and Applications / Jeremy Munday. – London and New York : Routledge, 2001. – 222 p. 9. Perteghella M. Language and Politics on Stage: Strategies for Translating Dialect and Slang with References to B. Shaw's Pygmalion and Bond's Save / M. Perteghella // Translation Review. – 2002. – No. 64. – p. 45–53. 10. Schleiermacher F. On the different methods of translating / Friedrich Schleiermacher // The Translation Studies Reader. Ed. by L. Venuti. – London and New York : Routledge, 2000. – p. 43–63. 11. Tymoczko M. Post-Colonial Writing and Literary Translation / Maria Tymoczko // Post-Colonial Translation: Theory and Practice. Ed. by S. Bassnett and H. Trivedi. – London and New York: Routledge, 1999. – p. 19–40. 12. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation / Lawrence Venuti. – London and New York: Routledge, 1995. – 362 p. **Використані тексти:** 13. Смит З. Белые зубы / Зэди Смит; пер. Олеся Качанова, Марія Мельниченко. – М. : Издательство Ольги Морозовой, 2005. – 672 с. 14. Сміт З. Білі зуби / Зеді Сміт; пер. з англ. Н. Куликової, Р. Семківа. – Київ : Смолоскип. – 2009. – 616 с. 15. Smith Z. Białe zęby / Zadie Smith; preklad Zbigniew Batko. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2011. – 522 s. 16. Smith Z. White Teeth / Zadie Smith. – New York : Vintage International. – 2001. – 450 p.

**ЯЗЫК КАК РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ВЛАСТИ: К ВОПРОСУ
ПЕРЕВОДА РЕГИОНАЛЬНЫХ ВАРИАНТОВ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА УКРАИНСКИМИ ДИАЛЕКТАМИ
(на материале романа З. Смит “Белые зубы” и его переводов)**

Татьяна Дытына

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net

Рассмотрено влияние региональных вариантов языка персонажей англоязычного постколониального романа “Белые зубы” на центральное или периферийное расположение этих персонажей в иерархии социальной власти. Исследовано изменение их социальной позиции в переводном тексте вследствие применяемых переводческих стратегий. На основе анализа двух фрагментов оригинального текста и их разноязычных переводов подтверждена гипотеза, что одомашнивание как преобладающая стратегия перевода ведет к смещению социальной власти персонажей.

Ключевые слова: постколониальный роман, перевод, одомашнивание, региональные варианты английского языка, карибский английский, украинские диалекты.

**LANGUAGE AS REPRESENTATION OF SOCIAL POWER:
ON TRANSLATING REGIONAL VARIETIES OF ENGLISH BY UKRAINIAN
DIALECTS (based on *White Teeth* by Zadie Smith and its translations)**

Tetyana Dytyna

Ivan Franko National University of Lviv

1 Universytetska St., Lviv 79000, Ukraine

e-mail: perekladoznavstvo@ukr.net

The author focuses on the regional varieties of the language of characters in the Anglophone postcolonial novel *White Teeth* as affecting their central or marginal position in the social power hierarchy. The characters' social position can get changed in the translated text due to the translation strategies applied. Based on the analysis of two excerpts from the original text and their translations into different languages the author puts forward a hypothesis that domestication as a dominant translation strategy can lead to the shifts in the characters' social power.

Keywords: postcolonial novel, translation, domestication, regional varieties of English, Caribbean English, Ukrainian dialects.

Стаття надійшла до редколегії
11.04.2012 р.

Статтю прийнято до друку
22.05.2012 р.